

Fietstocht 2023

Historische elementen

GENOOTSCHAP
AWK **VOET** VAN
OUDHEUSDEN

	<p>A) Ronde Haven Om Culemborg beter bereikbaar te maken voor schepen werd in 1610 een oud wiel (restant van een dijkdoorbraak) ingericht als haven, de Ronde Haven.</p>
	<p>B) Kleine Lek Voor de handel van Culemborg was de rivier de Lek van vitaal belang. Om de schepen dicht bij de stad te kunnen laten aanleggen werd in 1558 een zijtak van de rivier gegraven, de Kleine Lek. Deze liep ongeveer vanaf Werk aan het Spoel tot de plaats van het oude veerhuis, even buiten de stad. Nog altijd kun je de restanten in de uiterwaarden bij Culemborg terugvinden.</p>
	<p>C) Asperges aan de Lekdijk De komst van pantservoertuigen en tanks bezorgde de militaire deskundigen nieuwe zorgen. Op welke manier kunnen we deze voertuigen tegenhouden? Het antwoord kwam in de vorm van driehoekvormige tanden van beton en, zoals hier aan de Lekdijk, van stalen asperges.</p>
	<p>D) Militair monument aan de Diefdijk De Diefdijk vormde de 23 kilometer lange militaire hoofdverdediging tussen de Lek en Gorcum. Kwetsbare plekken in de Nieuwe Hollandse Waterlinie werden versterkt met forten (voorbeeld: Fort Everdingen en Fort Asperen) en 'Werken' (voorbeeld: Werk aan het Spoel). Door vernieuwingen op militair gebied, zoals de uitvinding van getrokken geschutslopen, brisantgranaten en verdragend geschut, was een andere manier van verdedigen nodig. Forten werden te kwetsbaar. Het antwoord was: deconcentratie, meer kleinere verdedigingswerken. Op diverse plaatsen kwamen versterkingen in de vorm van groepsschuilplaatsen en batterij-opstelplaatsen. Hier zie je zo'n opstelplaats voor een batterij geschut, bestaande uit verhogingen met grond.</p>

	<p>E) Restanten vuurwerkfabriek Op deze plek stond de vuurwerkfabriek MS Vuurwerk van Henk Koolen. Op donderdag 14 februari 1991 vatte vuurwerk vlam en er volgde een enorme explosie. De dochter en schoonzoon van de eigenaar overleefden de ramp niet. De materiële schade was enorm.</p>
	<p>F) V.I.S.-Kazemat Diefdijk Zuid Waar de snelweg A2 de Diefdijk doorsnijdt werden tussen 1935 en 1940 speciale werken aangelegd om dit acces (= toegang; kwetsbare plek in de Waterlinie) te verdedigen. Dit werk bestaat uit betonnen groepsschuilplaatsen en kazematten met stalen geschutskoepels voor frontaal kanonvuur en flankerend mitrailleurvuur. In de A2 kwam een speciale waterkering.</p>
	<p>G) Doorgezaagde bunker 599 Deze doorgezaagde bunker of groepsschuilplaats uit 1940 geeft een mooi beeld van de dikte van het beton en de aanwezige binnenruimte. Als je vanaf de Diefdijk door de bunker kijkt, zie je een steiger met houten palen en een stukje geïnundeerd land. Dat water bereikte nauwelijks kniehoogte, te veel voor paarden, kanonnen en soldaten, maar te weinig om er met boten te kunnen varen.</p>
	<p>H) Wiel de Waai Om de Alblasserwaard en de Vijf Herenlanden tegen overstromingswater uit de Betuwe te beschermen werd in 1277 de Diefdijk aangelegd. Watermassa's van overstromingen moesten hier gekeerd worden, waardoor Culemborg en omgeving met de problemen bleven zitten. Diverse keren was de druk van het water zo hoog dat de Diefdijk bezweek en het kolkende water zich door de dijk een uitweg zocht. Dat was het geval in de winter van 1496-1497. Er ontstond een tot 15 meter diep kolkgat: een wiel of waai genoemd.</p>
	<p>I) Culemborgse vliet bij Sonsbrug Om het overtollige water van de laaggelegen landerijen ten westen en zuidwesten van Culemborg te kunnen lozen werd al in 1305 een watergang aangelegd, de latere Culemborgse Vliet. Watermolens moesten zorgen voor de lozing op de Vliet. De Sonsbrug ligt op het randje van het Culemborgse grondgebied.</p>

J) Het Dordtse Huis

In het statige Dordtse Huis vergaderden en overnachtten de heren van het waterschap als ze de Diefdijk kwamen inspecteren. De gebeeldhouwde wapens van Holland en de Alblasserwaard in de voorgevel herinneren hier nog aan. Het Dordtse Huis is een van de weinige panden die óp de Diefdijk is gebouwd in plaats van onderaan de dijk.

K) Wiel van Bassa

De Diefdijk moest een deel van Zuid-Holland beschermen tegen overstromingen vanuit de Betuwe. In 1571 ging dat mis. In de Betuwe brak een aantal rivierdijken door en een enorme watervloed stroomde richting Diefdijk, die op zijn beurt bezweek. De Diefdijk loopt namelijk dwars over een oude stoombedding en kwelstroom zorgt voor verzakkingen. Precies daar brak de dijk door en de watermassa stortte zich door het gat het achterland in, alles verwoestend wat het op zijn weg tegenkwam. Bij de dijk bleef een vijftien meter diep kolkgat achter, het Schoonrewoerdse Wiel. In 1573 herhaalde de geschiedenis zich en kreeg het wiel min of meer zijn huidige omvang. Het Schoonrewoerdse Wiel is het grootste doorbraakgat van Nederland (ca 13 ha). Het wordt ook wel het Wiel van Bassa genoemd, naar de familie Bassa die in het verleden vlakbij het wiel een boerderij bewoonde. Achter doorbraakgaten wordt het meegevoerde erosiemateriaal in een waaiervorm afgezet. Dergelijke afzettingen worden overslaggronden genoemd. Omdat overslagen een gunstige bodemstructuur hebben, worden ze vaak gebruikt voor tuinbouw. Vanwege de diepte van een wiel kan de dijk niet meer op dezelfde plek worden hersteld. Een nieuw stuk dijk wordt om het wiel aangelegd, waardoor een kronkel in de dijk ontstaat.

L) Loopgraaf Meerdijk en groepsschuilplaatsen

We stappen hier even van de fiets af om dit in april 1940 aangelegde complex beter te kunnen bekijken en beleven. Om vanuit de groepsschuilplaats de kazemat met stalen geschutskoepel veilig te kunnen bereiken loopt er een circa 70 meter lange beschutte gang (loopgraaf) tussen beide militaire werken. De Duitsers bliezen de koepel op om het staal voor hun oorlogsindustrie te gebruiken. Enkele jaren terug is dit stuk militair erfgoed gereconstrueerd, inclusief de koepel.

M) Asperen

Al in de Romeinse tijd lag hier een nederzetting genaamd Caspingium. Deze lag aan de zuidelijke heerweg (weg t.b.v. het leger) tussen Noviomagus (Nijmegen) en Lugdunum Batavorum (Katwijk). In en rond Asperen zijn behoorlijk wat Romeinse vondsten gedaan. Rond 1314 verkreeg Asperen stadsrechten en bouwden de burgers een verdedigingsmuur rond de stad.

Ten tijde van de Nieuwe Hollandse Waterlinie verrees bij de stad Fort Asperen.

N) Acquoy met polderhuis en hervormde kerk

Acquoy is een van de plaatsen in het rivierengebied waarvan de naam het bestanddeel ooi (= laag gelegen, drassig) land bevat. Denk ook aan Rhenoy en Wadenouwen. In 1551 kwam Acquoy in het bezit van Willem van Oranje door zijn huwelijk met Anna van Egmond-Buren.

Karakteristiek is de scheve vijftiende-eeuwse kerktoren.

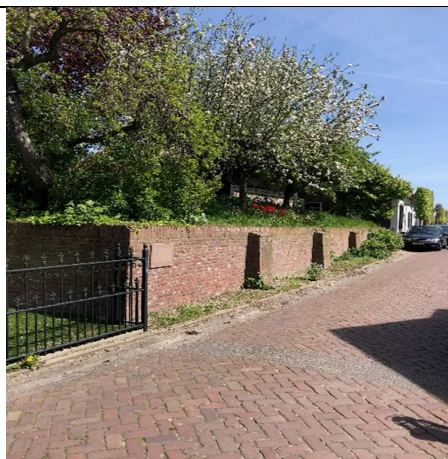
Aan de voet van de toren vinden we het graf van domineesvrouw Pisa. Hoe symbolisch kan het zijn!

Tegenover het kerkhof staat het Polderhuis (herbouwd in 1830).

O) Taxus

Even terzijde van de doorgaande weg vinden we een bijzonderheid. Een zeer oude taxus, geschoren in de vorm van enkele plateaus en bekroond met een monumentale figuur van een wildzwijn.

P) Waterheugel in Beesd

Rivierenland en overstromingen; ze horen bij elkaar. De bewoners konden ze zo opsommen: 1799, 1809, 1820, 1851, 1861 en 1926. Zelfs in 1995 liet het woeste water nog even zijn tanden zien en moesten we evacueren. De gevolgen voor mens en dier waren vaak rampzalig. Om zich te wapenen tegen het water waren dijken niet voldoende en werden andere oplossingen bedacht. Voorbeelden zijn vloedschuren, waterzolders in kerktorens en, zoals hier aan de Middenstraat in Beesd, een waterheugel. In tijden van nood stalden de boeren hier hun vee om te hopen op droge poten. (te bereiken op enkele meters vanaf het rustpunt)

Q) Mariënwaard. Bierkelder aan de Biersteeg

In de kloostertijd (1129-1645) stond hier een bierbrouwerij. Een van de oorspronkelijke bierkelders is bewaard gebleven. Er is een aardige bijzonderheid aan verbonden. Op Witte Donderdag (voor Pasen) en op Kerstavond hield de abdij zogenaamde 'Spyndongen', uitdelingen van roggebrood en bier aan de armen. In de kelder wordt de geschiedenis van Mariënwaard verteld.

R) Terpboerderij

Rivieren doorsnijden het rivierenland. Ze hebben door de eeuwen heen voordelen gebracht in de vorm van water, vis en vaarwegen. Aan de andere kant ook nadelen. Overstromingen teisterden de bewoners. Om zich te beschermen bouwden ze dijken. Een ander mogelijkheid was je huis op een terp (ook wel hucht of woerd genaamd), een verhoging, te zetten. Hier zie je een fraai voorbeeld.

S) Kerkhof en kapel Paveien

Paveien is een voormalige nederzetting bij Culemborg. Zij lag aan de huidige Holderweg/Paveyseweg, ten zuiden van de provinciale weg N320 en ten oosten van de snelweg A2. De kromming in de Holderweg/ Paveyseweg en de lichte glooiing in het weiland geven de locatie aan waar het kerkje en het kerkhof hebben gelegen. Door het natter worden van de omgeving, vooral na de aanleg van de Diefdijk, zochten de bewoners na het midden van de dertiende eeuw een beter heenkomen naar het hoger gelegen Lanxmeer.